

Entrevista **Cristian Palomo** Historiador

“S’ha d’investigar a fons el nom de la Corona d’Aragó”

Maria Palau
BARCELONA

El desconeixement de la història sempre té conseqüències negatives. La de la Corona d’Aragó, una font de controvèrsies incessants. Començant pel seu propi nom, sorprenentment poc estudiat. Cristian Palomo (Barcelona, 1989), doctor en història i màster en història de Catalunya per la UAB i tècnic superior d’investigació a la Universitat Jaume I de Castelló, ho ha abordat en l’article “*Denominaciones históricas de la Corona de Aragón. Balance crítico e historiográfico*”, publicat a la revista digital eHumanista/IVITRA.

Fem bé de dir-ne Corona d’Aragó?

Sí, és un nom històric. Però la qüestió no és tant el nom com el que volem dir amb el nom. I ser conscients de aquesta expressió no sempre ha tingut el mateix significat, o sigui, el conjunt de territoris sota sobirania del rei d’Aragó i comte de Barcelona. A l’edat mitjana, aquest conjunt geopolític no era anomenat Corona d’Aragó sinó “regnes i terres del rei d’Aragó”, “regnes i principat del rei d’Aragó” o “regnes de la Corona d’Aragó”..., noms diversos però sempre amb una idea de pluralitat de dominis polítics. Per “Corona d’Aragó” es referien a la institució monàrquica, com avui dia pots parlar de la Corona d’Espanya per referir-te a la institució hereditària que engloba el rei i l’administració que en depèn, però no directament al regne. Què passa? Doncs que no hi havia un nom inequívoc per a

tota la monarquia de la Corona d’Aragó. Tenien nom oficial els països que en formaren part: València, Catalunya, Aragó, però no el conjunt de tots ells. La manera d’anomenar el conjunt va variant segons l’interès que tingui la persona que escriu en aquell moment. I a la Corona li deien “d’Aragó”, no perquè a l’agrupació de territoris es digués de manera oficial “d’Aragó”, sinó perquè dels territoris fundacionals aquest va ser el que va aportar el títol reial. Però això no tothom ho té clar.

Parlem d’aquest i de molts altres malentesos. Però, abans, quan es comença a utilitzar el terme “Corona d’Aragó” amb el seu sentit primigeni i en quin moment es produeix el canvi?

Des dels segles XIII i XIV, però també amb altres fórmules com “corona reial” o “corona del Regne d’Aragó” o “del Regne d’Aragó i de Catalunya”. Insisteixo: aquestes denominacions remeten al poder polític, al monarca i a la seva administració. No és fins al XVI que “Corona d’Aragó” començarà a designar l’àmbit territorial. El testimoni més antic que conec és el del cronista tortosí Cristòfor Despuig, qui té una disputa amb els cronistes castellans que volen atorgar tota la glòria d’Espanya a Castella. Despuig els etziba que el territori espanyol més destacat és “la Corona de Aragó, y especialment nostra Cathalunya”.

Fa un moment ha dit que això avui no tothom ho té clar. Per què? Perquè ni a les historiografies aragoneses, catalanes, valencianes i balears, ni a l’espanyola, ni tam-

Com més explicacions i matisos puguem donar, més difícil serà tergiversar

poc a la internacional hispanista, no li ha interessat el tema de la història conceptual en general, ni la del nom “Corona d’Aragó” en particular. Molt pocs historiadors l’han tractat i els seus estudis han estat ignorats per la resta d’historiadors. S’hi ha d’entrar més a fons.

I per què no hi ha interès?

No t’ho sabria dir. Potser per comoditat amb el nom establert que s’ha anat consolidant al llarg del segle XIX i sobretot del segle XX. Però, paradoxalment, tenim tot un debat polític al seu voltant que es resoldria fàcilment amb més investigació històrica, que ens en cal, i amb voluntat i ganes de difondre-la, que no sempre hi són. Malauradament, la major part del públic no rep la informació directament dels acadèmics especialitzats. En aquest sentit, sempre recomano les obres dels historiadors Jesús Lalinde, Flocel Sabaté, Stefano Maria Cingolani i Xavier Torres a aquelles persones interessades en la semàntica històrica dels noms geopolítics de la Corona d’Aragó i la Catalunya dels períodes medieval i modern.

I es desactivaria la polèmica al voltant de les nomenclatures que duen el gentilici compost ‘catalanoaragonès’. Des de quan provoca tanta aversió?

Sempre hi ha hagut persones a les quals no els ha fet el pes, però fins ben entrat el segle XX era acceptat. Historiadors catalans i aragonesos, així com de la resta d’Espanya, que després han abominat d’aquesta expressió l’havien utilitzada. Ha estat després, quan des de determinats sectors polítics s’ha rebutjat i s’ha treballat per popularitzar aquest rebuig. La controvèrsia és artificialment molt exaltada. Argüeixen que “Corona catalanoaragonesa” no és un nom històric coetani a l’existència de la Corona d’Aragó, i és cert que no ho és, però s’obliden de dir que la Corona d’Aragó tampoc no es deia Corona d’Aragó des del 1137, quan fan el pacte Ramir d’Aragó i Ramon Berenguer de Barcelona. *Catalanoaragonès* és un nom historiogràfic, com tants que s’utilitzen contínuament. L’Imperi bizantí mai es va dir “Imperi bizantí”. Ningú s’indigna si sent parlar del Regne asturleonès o de la Corona castellanoleonese. *Catalanoaragonès* remet simplement als dos pobles fundacionals de la Corona d’Aragó, amb l’avantatge, des de la perspectiva de l’edat mitjana, que els valencians i els mallorquins podien entrar en el gentilici català i una part dels valencians també en el gentilici aragonès. No s’han de treure les coses de context.

Catalunya, a seques, també és un nom històric per referir-se a

Cristian Palomo, nova veu per al coneixement de la història de Catalunya ■ JOSEP LOSADA

la Corona d’Aragó. En el seu estudi rescata un document del 1340 en què el rei Enric III d’Anglaterra li’n diu així.

I ho fa també Dant, qui es refereix a l’expansionisme de la Corona d’Aragó com “*l’avara povertà di Catalogna*”, perquè no veu amb bons ulls que Pere el Gran i els seus descendents s’apoderin de Sicília. Però és una excepció perquè, malgrat no tenir un nom oficial, era més comú que els territoris de la Corona d’Aragó a la península Ibèrica fossin anomenats abans Aragó que no pas Catalunya,

per derivació del títol principal del monarca. El que en canvi no ho és, d'excèpcional, és que arreu del Mediterrani medieval els súbdits hispans i balears del rei d'Aragó eren coneguts, en general, com a catalans. Els aragonesos i els valencians ho tenien del tot assumit: no era cap problema per a ells quan sortien fora que els identificuessin com a catalans, com testimonia el cas dels papes Borja.

Quina crítica faria a les historiografies catalana i aragonesa?
S'ha de ser prudent amb les ge-

neralitzacions. Quan parlem d'historiografies parlem en general de molt bons professionals que fan la seva feina d'una manera curosa i ponderada. Aquest és el cas de la gran majoria d'historiadors que conformen les historiografies catalana i aragonesa. Dit això, en tots dos casos han existit –i encara existeixen– historiadors que participen de biaixos ideològics per ofendre l'altre col·lectiu.

Parli'ns dels biaixos en el cas català?
Una part de la historiografia ca-

talana tradicional, i hi incloc també una part de la valenciana i de la balear, ha relegat bastant el paper històric del Regne d'Aragó confegint obres que només posen el focus d'atenció en els territoris de parla catalana. Pots escriure la història dels regnes de Mallorca, València i del Principat de Catalunya de manera individualitzada, perquè eren entitats polítiques prou autònomes entre elles, però si fas la història de totes tres plegades i alhora exclous Aragó per la qüestió lingüística, la concepció trontolla perquè aquest regne estava tan estretament lligat als països catalanoparlants com aquests entre si mateixos. I a sobre molestes els aragonesos, als quals els dius que la seva història és prescindible. I no ho és gens, de prescindible.

Examinem ara el cas aragonès.

En el camp contrari la cosa encara és més sorprenent. En les quatre darreres dècades, alguns historiadors aragonesos han creat teories sense fonament que neguen aspectes clau de la història de Catalunya per fer aragonesos allò que els convé. D'una banda, s'ha volgut menystenir l'entitat política del Principat de Catalunya medieval i modern reduint-lo a un simple comtat sotmès al regne d'Aragó. I, d'altra banda, s'ha afirmat que la dinastia de Barcelona s'extingeix el 1137 i no el 1410, per evitar admetre que els reis d'Aragó eren de llinatge català i, per tant, poder afirmar que l'escut palatí i la senyera tenen un origen exclusivament aragonès.

I, mentrestant, la historiografia espanyola...

Salvant la gran majoria d'historiadors que treballen la història medieval i moderna d'Espanya –em reitero en aquest punt!–, podem dir que uns quants membres d'aquesta historiografia han fet seguidisme de les tesis aragonitzadores.

Vostè ens convida a desterrar del vocabulari les expressions "federació" o "confederació catalanoaragonesa". Raoni-ho.

Totalment. És que no ho va ser, ni una federació ni una confederació. No era una aliança permanent o conjuntural de socors mutu entre regnes, sinó un grup de regnes que posseïa el mateix sobirà per via hereditària. En els anys setanta els historiadors britànics van encunyar el concepte de monarquia

La controvèrsia sobre el gentilici compost 'catalanoaragonès' és artificialment molt exaltada

composta per a les monarquies que estaven formades per diferents regnes, principats, ducs, etc..., cada un dels quals era independent dels altres però que compartien el mateix monarca. Un sobirà que ho era del conjunt perquè ho era de cadascun per separat. Al segle XIX i bona part del segle XX, quan hom s'emmirallava en la realitat dels estats nació centralitzats, hi havia dificultats per catalogar imperis dinàstics pluriestatals que no estiguessin centralitzats, i molts intel·lectuals es van servir dels conceptes de federació o de confederació. Però ara sí que tenim un concepte més apropiat, que és el de monarquia composta, que en època moderna, per cert, ja el trobem a la documentació.

I aquest caràcter de monarquia composta fa singular la Corona d'Aragó?

Doncs no gaire. És bastant habitual en els períodes medieval i modern. La majoria de monarquies no van ser centralitzades i uniformades. La monarquia hispànica dels segles XV, XVI i XVII seguirà a Europa el mateix model de la Corona d'Aragó fins al període 1707-1715, i aquesta estructura composta és la que li permet acumular tants territoris a Espanya, a Itàlia, als Països Baixos...

Litigis com el de l'art de Sixena i de la Franja no ajuden a trobar consensos sinó que més aviat amplien les diferències. Si deixéssim de grapejar la història, potser l'entesa seria possible?

No es tracta de deixar la història de banda, sinó de fer-la servir honestament i per fer avançar el coneixement. Aquest és l'objectiu de la història que es fonamenta en la metodologia científica que documenta i contrasta tot allò que explica. Per desgràcia, hi ha molta gent que només fa servir el discurs històric com una arma dialèctica per confrontar col·lectius, sense que importi gens si el que s'ex-

plica correspon a una realitat històrica o no. La tergiversació de la història de la Corona d'Aragó s'ha utilitzat moltíssim per fomentar picabaralles entre els pobles que en formaren part i un dels principals temes d'aquesta instrumentalització ha estat el seu nom. Històricament els pobles de la Corona d'Aragó (especialment les elits) s'han discutit molt per interessos enfrontats, però també tenen una història de convivència i solidaritat importantíssima que sovint es passa per alt. Em fa la sensació que, en l'àmbit de les identitats, les darreres dècades són un dels moments més crispats d'aquesta història comuna catalanoaragonesa, si exceptuem, és clar, els episodis guerracivilitistes. No sé com es pot redreçar aquesta situació, però sí que sé que la millor aportació que podem fer els historiadors en tot tipus de conflictes que utilitzen el discurs històric com a eina de confrontació és investigar, difondre i divulgar. Com més explicacions i matisos puguem donar, més difícil serà tergiversar.

Com a nova veu de la historiografia, com s'enfronta a la pesant motxilla de falsejaments històrics, procedeixin d'on procedixin?

M'apassiona pensar i investigar sobre història medieval o moderna, però no em resulta fàcil escriure-la o explicar-la perquè és una matèria inabastable i plena de matisos, que cal resumir per poder exposar-la. Però hi ha moltes dades que no es poden ignorar, perquè si les ometem estem tergiversant les persones que ens van precedir, sigui fa cent, tres-cents o mil anys. Per tant, calen una honestedat i una objectivitat màximes. Em preocupen els relats històrics falsos que es creen a partir de l'omissió, la manipulació i la invenció de testimonis històrics. Relats que habitualment són concebuts per gent que es beneficia d'exacerbar i enquistar confrontacions. Això és pseudohistòria i crec que és una tasca inherent a la professió d'historiador desmuntar-la. En aquest sentit, he dedicat alguns dels meus treballs a posar-la en evidència, essent el més recent *Pseudohistòria contra Catalunya. De l'espanyolisme a la Nova Història* (Eumo), un llibre col·lectiu que he coordinat conjuntament amb el medievalista Vicent Baydal i que sortirà a la venda a finals de febrer.